Marcel IJsselstijn

Feiten, verhalen, beelden en het grotere geheel

Een beknopte historiografie van de Hollandse dorpsgeschiedenis

De geschiedenis van de Hollandse dorpen staat door enkele recente publicaties volop in de belangstelling. Is dat enkel een uitvloeisel van de reeds langer aanwezige aandacht voor stadsmonografieën en stadsatlassen of is er meer aan de hand? Dit artikel kijkt vanuit een langetermijnperspectief naar de Hollandse dorpsgeschiedschrijving en probeert daarin een viertal hoofdlijnen te onderscheiden.[1] De eerste drie kenmerken zich door een nadruk op het weergeven van feiten, verhalen en beelden over het verleden, terwijl de vierde categorie het grotere geheel daarvan probeert te vatten in wetenschappelijk verantwoorde studies en zich daarbij tegelijk afvraagt wat dorpsgeschiedenis eigenlijk is en hoe het beoefend moet worden.

In navolging van de gestaag groeiende hoeveelheid stadsatlassen en -monografieën, kreeg ook de geschiedschrijving van de Hollandse dorpen de afgelopen jaren belangrijke impulsen (afb. 1).[2] In dit artikel wil ik enkele hoofdlijnen van die traditie schetsen: wat is er in de loop der eeuwen zoal aan dorpsgeschiedenis geschreven, vanuit welke invalshoeken en achtergronden, en met welke resultaten tot gevolg? Uiteraard kan dit geen volledig overzicht zijn, temeer omdat het gaat om een nog weinig betreden onderzoeksterrein.[3] Behalve de geografische afbakening tot de huidige provincies Noord- en Zuid-Holland, heb ik mij ook beperkt tot het inventariseren van boeken. Het vele onderzoek dat is gepubliceerd in tijdschriften van lokale en regionale historische verenigingen en heemkundige genootschappen heb ik buiten beschouwing gelaten.[4] Daarnaast heb ik 'dorpsgeschiedenis' breed opgevat en daaronder alle vormen van lokaal en regionaal historisch onderzoek verstaan waarin een dorp, een groep dorpen of rurale gemeenten centraal staan.

Ik onderscheid een viertal hoofdlijnen die hopelijk verhelderend kunnen werken als historiografisch kader voor dit nummer over Hollandse dorpsgeschiedenis. Het gaat daarbij niet om harde, strikt gedefinieerde 'soorten' geschiedenis maar om abstracte categorieën of typen geschiedschrijving die elkaar niet uitsluiten maar overlappen en aanvullen. De eerste drie typen – aangeduid met de kernwoorden feiten, verhalen en beelden – bestrijken een lange periode die teruggaat tot de middeleeuwen of nog verder. Het vierde type geschiedschrijving bestrijkt de periode vanaf de 20ste eeuw en behandelt de wetenschappelijke dorpsgeschiedschrijving. In navolging van Harry van den Eerenbeemt, die stelde dat 'het totale historische gebeuren binnen een geografische beperking object van [lokaal en regionaal historisch] onderzoek is', heb ik deze categorie aangeduid met 'het grotere geheel'.[5]

Feiten

Kronieken en annalen zijn een zeer belangrijke informatiebron voor de middeleeuwse geschiedenis. Voor Holland zijn vooral de *Annalen van de abdij van Egmond* (1110-1205) van belang.[6] Het is de oudste authentieke bron van informatie over het graafschap Holland. Af en toe valt in de Egmondse Annalen iets over de lotgevallen van dorpen te lezen. Zo is opgetekend in het jaar 1180: '(…) trok graaf Floris van Holland Friesland in met een enorm leger en stak de brand *in Niedorp en Winkel.*' Twee jaar later trouwde graaf Dirk van Kleef een dochter van graaf Floris, genaamd Margaretha: 'Het huwelijk werd met pracht en praal gevierd *te Lisse.*'[7] Ook in de bekende *Rijmkroniek van Holland* (geschreven tussen 1280 en 1305) figureren zo nu en dan dorpen: 'Met enen scepe, ende niet mee / voer hi buten bider see / ende quam an bi *Santvoerde.* / Daer vernam hi ende hoerde / dat Hollant was al verloren.'[8]

Deze oude vorm van geschiedschrijving bleef ook na de middeleeuwen in gebruik, tot in de 19de eeuw, al zijn sommige werken die worden betiteld als 'kroniek' feitelijk meer dan dat.[9] In navolging van stadschroniqueurs als Theodorus Velius (*Chroniick van Hoorn*, 1604) en Johannes Pontanus (*Historische beschrijvinghe der seer wijt beroemde Coop-stadt Amsterdam*, 1614) verschenen vanaf de tweede helft van de 17de eeuw ook kronieken over Hollandse dorpen. Ene Dirk Burger van Schoorl schreef de *Schooreler kronijk* (s.d.), een zeer korte kroniek met het formaat van een zakboekje. In 1710 verscheen van zijn hand ook de *Chronyk van de gantsche oude heerlykheydt van het dorp Schagen.*

Soms werd in een stadskroniek aandacht besteed aan dorpen, zoals in Cornelis van der Woudes *Kronijcke van Alcmaer met sijn dorpen* (1645). Van der Woude trekt vier pagina's uit voor uiteenlopende opmerkingen over de rond Alkmaar gelegen dorpen: 'Rijp, een vande voornaemste dorpen' (131), 'Limmen, een van de oudste dorpen van Hollandt, plach over eenige eeuwen te heeten Linnen' (132), en: 'Akersloot, eertijds een edel stam huys: begrijpt onder sich veel deftige buerten' (132). Ook Otto Dapper besteed in zijn *Historische beschryving der stadt Amsterdam* (1663) in een lange aanloop naar de eigenlijke stadsbeschrijving aandacht aan de dorpen rond Amsterdam: 'Raesdorp, gelegen tusschen de Spieringer-meer, Lutikke-meer, en Wijsent of Osdorper Ban-scheiding, plagh van outs een voornaem Dorp te zijn, maer is het zelve tegenwoordigh meest in de Meer weghgespoelt, zoo dat 'er alleen nu maer zes huizen meer overigh zijn: d'Inwoonders generen zich met koe-hauwen, en voorts met visschen' (38).

Afb. 1 Enkele recent verschenen dorpsgeschiedenissen.

Zelfs in de 20ste eeuw werden nog boeken geschreven die de titel 'kroniek' meekregen, maar ook daarbij gaat het niet meer louter om chronologische opsommingen van feiten. 'De liefde voor mijn geboorteplaats, waaraan nog de aangenaamste herinneringen uit mijn jeugd zijn bewaard gebleven, deed mij in 1936 besluiten een Beknopte Kroniek van de dorpen Aartswoud en Hoogwoud samen te stellen', schreef de lokale onderwijzer Pieter Bossen in het voorwoord van zijn *Kroniek van de dorpen Hoogwoud en Aartswoud* (1938). Drie jaar later verscheen een vervolg onder de titel *Bijdragen tot de geschiedenis van West-Friesland (speciaal van de dorpen Aartswoud en Hoogwoud)* (1941). Op initiatief van een latere burgemeester werden de populaire boekjes van Bossen bewerkt en in 1977 opnieuw uitgegeven als *Een kijkje in de geschiedenis van Hoogwoud en Aartswoud. Een bewerking van de 'Kroniek van Hoogwoud en Aartswoud' door P. Bossen* (Hoorn 1977) (afb. 2).

Verhalen

Met de 'aangenaamste herinneringen uit mijn jeugd' als motivatie voor Pieter Bossen om een dorpskroniek te schrijven, belanden we bij een volgende categorie geschiedschrijvers. Het gaat daarbij niet in de eerste plaats om het beknopt en chronologisch weergeven van feiten,

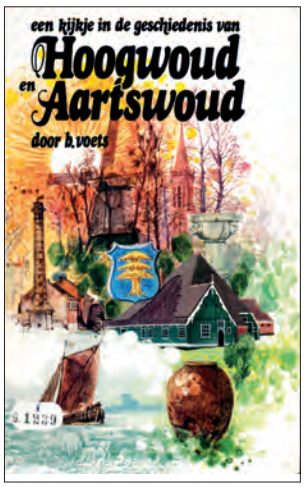

Afb. 2 B. Voets' *Een kijkje in de geschiedenis van Hoogwoud en Aartswoud* (Hoorn 1977) is een bewerking van de *Kroniek van Hoogwoud en Aartswoud* van P. Bossen.

maar vooral om het overtuigend vertellen van een specifiek verhaal. Een onderdeel van deze vorm van geschiedschrijving is het vastleggen van op mondelinge overlevering gebaseerde verhalen, herinneringen en legendes.[10] We zien dat bijvoorbeeld terug in de legendes over het ontstaan van steden en dorpen. Zo geeft Gerrit van Spaan in zijn *Beschrijvinge der stad Rotterdam, en eenige omleggende dorpen* (1698) de mythe over het ontstaan van het dorp Hillegersberg weer: 'Dit dorp is op een hoogen zandheuvel gebouwt. Verscheide gissingen zijn' er hoe dezen zandheuvel hier gekomen is. Vele willen dat een reuzinne Hillegond genaamd haar schortekleed met zand aan de zeestrand gevuld hebbende, 't zelve naar haar woning wilde dragen; maar dat haar schortekleeds band ter deser plaatse gebroken desen zandheuvel veroorzaakt heeft' (196-197).

Ook op een andere manier is mondelinge overlevering van invloed geweest op de geschiedschrijving. Sommige schrijvers en dichters bewerkten hun geschiedverhalen zodanig dat zij goed mondeling overgedragen konden worden. Het vroege voorbeeld van de *Rijmkroniek van Holland* kwam hierboven al ter sprake, maar in de 17de en vooral in de 18de eeuw verschenen er vele dichterlijke geschiedwerken waarbij niet zozeer de exacte historiciteit van de tekst voorop stond als wel de algemene strekking en betekenis van het verhaal. Een goed voorbeeld is de dichter Claas Bruin. Zijn *Kleefsche en Zuid-Hollandsche arkadia* (1716) is een verslag op dicht van een reis die hij met een aantal vrienden had ondernomen: 'Wel aan, nu weder voort het schoone Westland door / naar Naaldwyk. Maar wat's dit, de Voerman mist het spoor / Hoe, Wagenmenner, raakt gy in deez' streek aan 't doolen? / Zoek naar den regten weg, de wagt is u bevoolen' (151-152). Het dicht werd door Ludolph Smids van aantekeningen voorzien over steden en dorpen, en dan met de arkadia (buitenplaatsen en lusthoven) daarvan. Een soortgelijke opzet van geschiedenis en plaatsbeschrijving in dichtvorm hadden Bruins latere werken *Noordhollandsche arkadia* (1732) en *De Vechtstroom, van Utrecht tot Muiden, verheerlykt door honderd gezichten van steden, dorpen [....] en waranden* (1790), waarin hij de dorpen en buitenplaatsen langs de Vecht bezong.

In deze traditie van (mondelinge) verhalenvertellers kunnen ook veel auteurs geplaatst worden die uit persoonlijke of hobbymatige belangstelling een dorpsgeschiedenis hebben geschreven. Een sterke betrokkenheid bij een onderwerp en de wens die betrokkenheid te delen is kenmerkend voor de verhalenverteller. 'Gedurende meer dan 50 jaren heb ik getracht zoveel mogelijk betreffende de historie van mijn geboortedorp te verzamelen', schreef J.P. Geus in *Uit de historie van Koedijk en Huiswaard van 1300-1972* (1990). Het resultaat van zijn onderzoek kan moeilijk een samenhangende dorpsgeschiedenis genoemd worden. Het is, net als veel andere lectuur over Hollandse dorpsgeschiedenis, vooral een verzameling van losse thema's en onderwerpen, die bijeengebracht zijn vanuit de specifieke interesses en voorkeuren van de samensteller.

Beelden

Een derde vorm van geschiedschrijving onderscheidt zich van de vorige twee door een sterkere nadruk op het verbeelden van de geschiedenis. Dat kan door streken, steden, dorpen en gebouwen met woorden te beschrijven maar bij voorkeur ook door ze te verbeelden in prenten, tekeningen, schilderijen, foto's, kaarten en plattegronden. Topografie, oftewel plaatsbeschrijving, is een belangrijk onderdeel van deze vorm van geschiedschrijving, en het zijn vooral reizigers, kunstliefhebbers en geografen die deze traditie hebben vormgegeven.

Niet toevallig kreeg deze vorm van geschiedschrijving een belangrijke impuls onder invloed van de Renaissance, toen de kunsten onder klassieke inspiratie opbloeiden en ook de geschiedschrijving naar klassieke voorbeelden meer op naties en staten werd gericht. Zeer belangrijk was *Descrittione di tutti i Paesi Bassi, altrimenti detti Germania Inferiore* (1567) van de in Antwerpen woonachtige Florentijn Lodovico Guicciardini.[11] Het is een van de vroegste en in ieder geval een van de meest aangehaalde en herdrukte ge-

schiedschrijvingen van de Nederlanden, geïllustreerd met kaarten, plattegronden, prenten en tekeningen (afb. 3).[12] Enige jaren later verschenen de eerste stedenatlassen (de zesdelige *Civitates orbis terrarum* van Georg Braun en Franz Hogenberg, 1572-1617) en stadsbeschrijvingen. In sommige 17de-eeuwse stadsbeschrijvingen werd ook enige aandacht besteed aan omliggende dorpen zoals hierboven al ter sprake kwam. Ook in een vroege streekbeschrijving als die van H.J. Soet, *De historie van Waterland* (1660), werd aandacht besteed aan dorpen als Broek, Ransdorp, Schellingwoude en Zuiderwoude.

In de 18de eeuw nam de verbeeldende geschiedschrijving een hoge vlucht. Er verschenen veel boeken over streken, steden en dorpen waarin topografie en geschiedenis werden gecombineerd en vooral gevisualiseerd. Soms ging het om reisverslagen en wandeltochten, zoals Gerard Goris, *Les delices de la campagne a l'entour de la ville de Leide* (1712) en J.W. Hazebroek, *De vermakelyke Leidsche buiten-cingels, aangenaame dorpen en landstreken, rondom die stad gelegen* (1734), waarin verslag gedaan werd van wandelingen en rijtochten langs de Leidse buitensingels en de omliggende dorpen: 'Te Oegstgeest gekomen zijnde (…) lieten wy weder den Voerman een poosje wachten, terwyl wy van ons Rytuig afklommen, om dat dorp eens op te ne-

Afb. 3 De kaart van Holland uit Lodovico Guicciardini's *Descrittione di tutti i Paesi Bassi, altrimenti detti Germania Inferiore* (Antwerpen 1567).

men; 't welk zeer haast gedaan was, alzo het klein en niet veel byzonders is, schoon de stand zeer vermakelyk legt. Wy zouden aanstonds weder heen gereden zyn; doch alzo myn Vriend ons zei dat aldaar eene fraie Lustplaats was, die eertyds den Zee Admiraal Almonde had toebehoort, en dat wy die mogelyk wel eens zouden kennen bezichtigen (…)' (319). Zoals uit het citaat blijkt lag de nadruk in dit soort werken op bijzondere bebouwing en bezienswaardigheden. Over dorpen was men vanuit die optiek vaak snel uitgepraat.

Een ander type verbeeldende geschiedschrijving dat in de 18de eeuw opkwam, was dat van de encyclopedische seriewerken. Een goed voorbeeld is de dichter en schrijver Lieve van Ollefen, die met zijn achtdelige serie *De Nederlandsche stad- en dorpbeschrijver* (Amsterdam, 1793-1801) een encyclopedische reisgids samenstelde waarin alle Hollandse steden en dorpen voorbijkwamen. Van Ollefen combineerde informatie over de ligging, omvang, naamsoorsprong, belangrijke gebouwen en historische feiten met praktische reisinformatie over veerponten, wegen en logementen. De stads- en dorpsbeschrijvingen beginnen steeds met een ovale tekening en een rijmpje: 'Dees schets, die 't kundig oog bekoort / vertoont het bloejend HEINENOORD / dat, in zyn gantsch begryp, aanzienlyk wordt geschat / ofschoon 't niets zonderlings bevatt' (afb. 4).

Van Ollefen bouwde voort op het werk van illustere voorgangers als Ludolph Smids' *Schatkamer der Nederlandsche Oudheden* (1711), het 18-delige *Oudheden en gestichten van Nederland* (1715-1725) van Hugo Franciscus van Heussen, en de 23-delige serie *Hedendaagsche historie, of Tegenwoordige staat der Vereenigde Nederlanden* (1739-1803), die bij Isaak Tirion werd uitgegeven en waaraan onder meer historicus Jan Wagenaar meewerkte.[13] In de 20ste eeuw bewerkte Cornelis Postma de Hollandse delen van de *Tegenwoordige staat* tot de zevendelige serie *Holland in vroeger tijd* (1962-1964). Een laatste auteur die in dit rijtje genoemd kan worden is Jacobus Craandijk, die in zijn serie *Wandelingen door Nederland met pen en potlood* (1874-1888) 75 wandelingen door Nederland beschrijft die zijn voorzien van lithografieën door Piet Schipperus.

Na de 18de eeuw kreeg de verbeeldende traditie van de geschiedschrijving nog een nieuwe impuls door de uitvinding van de fotografie. Vooral in de tweede helft van de 20ste eeuw nam het aantal historische foto- en ansichtboeken sterk toe. Veelal tonen die boeken met enige nostalgie en weemoed het Hollandse dorpsleven aan het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw, toen de ingrijpende veranderingen van de moderne tijd nog moesten plaatsvinden. Op titels als *Barendrecht in oude ansichten* (1971) en *Krommenie, hoe een dorp veranderde* (2005) kent ondertussen ieder dorp wel een of meerdere varianten.

Het grotere geheel

In zijn oratie *Hoe provinciaal is de regio? Kaders voor een economische en sociale geschiedenis van stad en platteland* constateerde de Groningse hoogleraar Pim Kooij in 1990 dat de lokale en regionale geschiedenis 'bloeit als nooit tevoren, zowel qua aantal beoefenaren als qua aantal publicaties'. Kooij stelde tevens vast dat dit vooral het werk van lokale en regionale studiekringen was en dat het aan theoretische reflectie nagenoeg geheel ontbrak. Ook betreurde hij de verbrokkeling in de geschiedwetenschap door het groeiende aantal specialismen en invalshoeken. De observaties van Kooij kunnen ook 25 jaar later nog als bijzonder actueel worden beschouwd.

De bloeiende traditie van lokale en regionale geschiedschrijving ontstond in de loop van de 20ste eeuw.[14] Aanvankelijk werden dorpsgeschiedenissen nog door individuele auteurs geschreven, zoals B.J. Post, *Geschiedenis van Maasland van de vroegste tijden tot heden* (1909) en J.C. Vermaas' tweedelige *Geschiedenis van Scheveningen* (1926). Beide auteurs waren lokale onderwijzers die in hun vrije tijd onderzoek deden. Dergelijke studies waren vaak bloemlezingen uit het beschikbare bronnenmateriaal en werden nog niet gekenmerkt door een wetenschappelijke vraagstelling of bronnenkritiek. Vanaf de tweede helft van de 20ste eeuw ging men steeds meer in georganiseerd verband onderzoek doen naar de lokale en regionale geschiedenis. In veel dorpen werden heemkundige of historische verenigingen opgericht. Een vroeg resultaat van zo'n samenwerking is A.G. van der Steur (red.), *Heeren en Bueren. Bijdragen tot de geschiedenis van Warmond* (1969), dat voortkwam uit de enkele jaren daarvoor opgerichte historische vereniging 'Warmelda'. Het boek bevat verschillende artikelen van amateurhistorici maar ook enkele van specialisten zoals D.P. Blok (naamkunde) en J.G.N. Renaud (archeologie). In zijn voorwoord schrijft burgemeester F.K. Langemeijer niet zonder trots dat een project als dit 'waarschijnlijk uniek voor ons land' is: '(…) een groep geïnteresseerde bewoners – leken op historisch gebied – die zich op de geschiedenis van hun woonplaats werpen met een dergelijk resultaat' (afb. 5).

Een van de belangrijkste ontwikkelingen die dorpsgeschiedschrijvers voor inhoudelijke keuzes stelt is de

Heeren en Bueren

BIJDRAGEN TOT
DE GESCHIEDENIS VAN
WARMOND

MET MEDEWERKING VAN
P. A. B. BAKKERS, T. T. BOKMA, Dr D. P. BLOK,
E. S. J. HEERMA VAN VOSS-DANTUMA,
H. M. VAN DEN HEUVEL, L. H. J. KORTEKAAS,
Drs C. J. VAN KUYEN, P. W. LEEMANS-BOSCHMA,
G. B. VAN LEEUWEN, Drs M. PRAKKE, Dr J. G. N. RENAUD,
EN A. G. VAN DER STEUR.

ONDER REDAKTIE VAN
A. G. VAN DER STEUR

MCMLXIX
KRUSEMAN'S UITGEVERSMAATSCHAPPIJ N.V.
DEN HAAG

Afb. 4 De prent en het bijbehorende rijmpje over Heinenoord in L. van Ollefen, *De Nederlandsche stad- en dorpsbeschrijver, deel 1* (Amsterdam 1793).

Afb. 5 A.G. van der Steur (red.), *Heeren en Bueren. Bijdragen tot de geschiedenis van Warmond* (Den Haag 1969).

verbrokkeling van de geschiedwetenschap in steeds meer specialismen en invalshoeken. Er is op zoveel terreinen historische kennis beschikbaar dat een dorpsgeschiedenis heel verschillend opgezet kan worden. Vaak probeert men het midden te zoeken tussen een chronologische en thematische invalshoek, zodat verschillende onderwerpen en tijdsperioden aan bod komen. In andere boeken is een bepaalde invalshoek dominant, bijvoorbeeld de kerkgeschiedenis – zie bijvoorbeeld J.J.J.M. Beenakker, *750 jaar kerk in Hillegom. Acht eeuwen wonen, werken en kerken in een dorp in de bollenstreek* (Hillegom 1998), of de geografie – zie bijvoorbeeld M.A. Ouwens e.a., *Barendrecht. De ruimtelijke ontwikkeling van dijkdorp tot centrum van IJsselmonde* (Barendrecht 2012).

In het verlengde van de verbrokkeling van de geschiedwetenschap ligt het gebrek aan theoretische reflectie: wat is dorpsgeschiedenis nu eigenlijk en hoe moet het beoefend worden? Kooij zelf zag vooral perspectief in het bestuderen van samenhangen tussen (de verandering in) economische structuur, politieke en sociale verhoudingen en mentaliteiten. Daartoe achtte hij het wel noodzakelijk het te bestuderen onderwerp te beperken in ruimte en tijd. Dit gedachtegoed kreeg onder meer vorm in het door NWO gefinancierde onderzoeksproject Integrale Geschiedenis, waarvan P. Kooij (red.), *Dorp naast een stad. Hoogkerk 1770-1914* (Assen 1993) een van de resultaten is.

Het concept van de integrale geschiedenis werd ook gehanteerd door G.J. Schutte, *Een Hollandse dorpssamen-*

Afb. 6 D.J. Noordam, *Leven in Maasland. Een hoogontwikkelde plattelandssamenleving in de achttiende en negentiende eeuw* (Hilversum 1986) en A.Th. van Deursen, *In Katwijk is alles anders. Een christelijk dorp ontmoet de wereld, 1940-2005* (Amsterdam 2011).

leving in de late achttiende eeuw. De banne Graft 1770-1810 (Franeker 1989) en A.Th. van Deursen, *Een dorp in de polder. Graft in de zeventiende eeuw* (Amsterdam 1994), die uitputtend gebruik maakten van de rijke archieven van het Noord-Hollandse Graft. De nadruk lag in hun studies op het dagelijks leven van de dorpsbewoners en hun (veranderende) mentaliteiten. Van Deursen wist ook in zijn laatste boek, *In Katwijk is alles anders. Een christelijk dorp ontmoet de wereld, 1940-2005* (Amsterdam 2011) haarscherpe beelden te schetsen van het dagelijkse leven in een dorpssamenleving door een grote feitenkennis te combineren met de creatieve en associatieve vaardigheden van een goede verteller. Ook het recente proefschrift van Arjan Nobel, *Besturen op het Hollandse platteland. Cromstrijen 1550-1780* (2012), kan in deze traditie geplaatst worden, hoewel hij zich enkel richt op het bestuurlijke aspect en bovendien vanuit de casus Cromstrijen vergelijkingen maakt met andere Hollandse dorpen. Met hun nadruk op mensen en mentaliteiten onderscheiden de studies van Schutte, Van Deursen en Nobel zich van de regionaal-agrarische invalshoek en kwantitatieve aanpak waarvan vooral Wageningse historici zich bedienden.[15] De studie van D.J. Noordam, *Leven in Maasland. Een hoogontwikkelde plattelandssamenleving in de achttiende en negentiende eeuw* (Hilversum 1986) is te beschouwen als een doorvertaling op lokaal schaalniveau van de Wageningse aanpak, waarbij Noordam zich niet enkel op de landbouw richtte maar ook onderzocht welke andere mogelijkheden de dorpsbewoners hadden om hun natuurlijke en sociale omgeving te beheersen (afb. 6).

Recent verschenen ook enkele boeken die juist een breder geografisch perspectief en een ruimer tijdspad hanteren: E. Beukers en C. van Zijl (red.), *Geschiedenis van de Zaanstreek* (Zwolle 2012) en A. van der Schoor, *De dorpen van Rotterdam van ontstaan tot annexatie* (Rotterdam 2013). Hoewel deze boeken in aanpak en opzet nogal verschillen – de tweedelige *Geschiedenis van de Zaanstreek* is door 23 auteurs geschreven, *De dorpen van Rotterdam* telt minder dan 300 pagina's en is door één auteur geschreven – lijken ze een significante wending te representeren in het onderzoek naar lokale en regionale geschiedenis. Daarbij staat niet langer de uniciteit van een dorp, stad of streek *an sich* centraal, maar gaat het meer om het tonen van een historische verbondenheid en wederzijdse afhankelijkheid tussen steden en dorpen en tussen streken onderling.

Deze recente ontwikkeling biedt ook goede aanknopingspunten om meer samenhang te brengen in het verbrokkelde onderzoeksveld. Met name disciplines die zich

met de ruimtelijke dimensies van de geschiedenis bezighouden, zoals de architectuur- en stedenbouwgeschiedenis, de historische geografie en de archeologie, kunnen mijns inziens hierbij aanhaken en een verbindende rol spelen. De ruimtelijke ontwikkeling van een streek, waarvan zowel dorpen als steden deel uitmaken, kan immers bij uitstek dienen als leidend kader waarbinnen economische, sociale, culturele en politieke ontwikkelingen worden beschreven. Daarmee verdwijnt ook de noodzaak een strikt onderscheid te maken tussen stads-, dorps- of plattelandsgeschiedenis.

In steeds meer projecten wordt bijvoorbeeld het theoretisch concept van de 'biografie van het landschap' toegepast. In een landschapsbiografie wordt vanuit een langetermijnperspectief gekeken naar de transformaties die een bepaald gebied heeft ondergaan en de wijze waarop daarbij met het verleden is omgegaan.[16] Die transformaties hebben het landschap een bepaalde 'historische gelaagdheid' gegeven, die op allerlei manieren is terug te zien in het landschap zelf maar ook in de verhalen en herinneringen daarover en de representaties ervan in allerlei vormen van cultuur. Dat maakt een landschapsbiografie ook geschikt om de verschillende 'soorten' geschiedschrijving te integreren. Reeds verschenen in deze traditie zijn J.E. Abrahamse, M. Kosian en E. Schmitz, *Tussen Haarlemmerpoort en Halfweg. Historische atlas van de Brettenzone in Amsterdam* (2010), en van dezelfde auteurs: *Atlas Amstelland. Biografie van een landschap* (2012) (afb. 7). In de komende jaren volgen nog zeker twee studies die vanuit het gedachtegoed van de landschapsbiografie zijn opgezet: een over het Westland en een over de Schiezone tussen Delft en Schiedam/Rotterdam.

Besluit

Zo zijn op de vraag wat dorpsgeschiedenis is en hoe het beoefend moet worden verschillende antwoorden mogelijk. Op de lange traditie van lokaal en regionaal historisch onderzoek, die ook in Holland al eeuwenlang uiteenlopende resultaten oplevert, zal ongetwijfeld in de toekomst worden voortgebouwd. Niet alleen kunnen er door voortgaand onderzoek nieuwe feiten, verhalen en beelden over het verleden naar boven worden gehaald, ook door vanuit alternatieve invalshoeken naar de bestaande kennis te kijken of door bekende feiten, verhalen en beelden op een originele manier te combineren kunnen verrassende nieuwe inzichten en nuances ontstaan.

Afb. 7 J.E. Abrahamse, M. Kosian en E. Schmitz, *Tussen Haarlemmerpoort en Halfweg. Historische atlas van de Brettenzone in Amsterdam* (2010), en van dezelfde auteurs: *Atlas Amstelland. Biografie van een landschap* (2012).